

DOI: [10.32702/2307-2105-2020.12.116](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.12.116)

УДК 339.982+336.027:504.064.2

*В. М. Булавинець,
к. е. н., доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
ORCID ID: 0000-0001-8169-7331*

ЕКОЛОГІЧНЕ ОПОДАТКУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ «ЗЕЛЕНИХ» ФІНАНСІВ

*V. Bulavynets
PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Finance named after S.I. Yuriy,
West Ukrainian National University, Ternopil*

ENVIRONMENTAL TAXATION AS A TOOL OF "GREEN" FINANCE

Розглянуто альтернативні точки зору стосовно поняття «зелені» фінанси». Окреслено джерела фінансування природоохоронних заходів. Аргументовано, що незважаючи на існування різноманітних джерел фінансування охорони навколишнього природного середовища, важливим інструментом протидії негативним змінам довкілля виступають екологічні податки. Дано оцінку ролі екологічного оподаткування в системі інструментів «зелених» фінансів. Виділено три основних підходи у межах парадигми екологічного оподаткування: теорію «подвійних дивідендів», гіпотезу Портера та «Зелений парадокс». Розглянуто екологічні податки, які існують в ЄС, ОЕСР та МЕА, а саме: податки на енергію (ЕТ – Energy Tax), транспортні податки (ТТ – Transport Tax), податки на забруднення (РТ – Pollution Tax) та ресурси (РТ – Resource Tax). Досліджено еволюцію екологічного оподаткування в Україні впродовж її новітньої історії. Розроблено пропозиції щодо удосконалення національної системи екологічного оподаткування з метою подальшого розвитку «зеленої» економіки.

Alternative views on the concept of "green finance" are considered. The definition of "green finance" has been found to cover a wide range of financial relationships, instruments and tools designed for environmentally oriented technologies, projects, activities or enterprises of various forms of ownership. Sources of financing of nature protection measures are outlined. Traditional sources of financing environmental measures (funds of state and local budgets, environmental and insurance funds of all levels, own funds of enterprises, institutions and organizations, funds of international financial organizations) and innovative sources (environmental loans, environmental bonds, investment trusts of "green" infrastructure, etc.) are identified.). It is argued that despite the existence of various sources of funding for environmental protection, important tools to combat negative environmental change are environmental taxes. An assessment of the role of environmental taxation in the system of instruments of "green" finance is given. There are three main approaches within the paradigm of environmental taxation: the theory of "double dividends", which involves the use of environmentally friendly modes of transport and waste-free technologies, which allows to obtain a double effect: a clean environment and no cleaning costs; Porter's hypothesis that environmental taxation can stimulate innovative economic development and the Green Paradox theory, which argues that the desire to reduce fossil fuel use in

the future by raising environmental taxes causes more pollution and global warming through emissions. greenhouse gases in the short term.

The environmental taxes that exist in the EU, OECD and IEA are considered, namely: energy taxes (ET - Energy Tax), transport taxes (TT - Transport Tax), pollution taxes (PT - Pollution Tax) and resources (RT - Resource Tax). The evolution of environmental taxation in Ukraine during its recent history has been studied.

Proposals have been developed to improve the national system of environmental taxation in order to further develop the "green" economy.

Ключові слова: «зелені» фінанси; екологічні податки; податки на енергію (ET); транспортні податки (TT); податки на забруднення (PT) та ресурси (RT); механізм екологічного оподаткування.

Keywords: "green" finances; environmental taxes; energy taxes (ET); transport taxes (TT); pollution taxes (PT) and resources (RT); environmental taxation mechanism.

Постановка проблеми. Негативний вплив людини на довкілля є глобальною проблемою XXI ст., чинником погіршення кліматичних умов та загрозою для існування цивілізації. Питання зміни клімату стало актуальним ще в кінці XX століття, коли людство помітило, що прискорилося підвищення рівня моря, збільшилася частота і тривалість посух у тропічних і субтропічних регіонах, зросла кількість ураганів, сильних опадів, повеней тощо. Катастрофічні екологічні наслідки вимагають перегляду пріоритетів та націлення громадянського суспільства на забезпечення взаємодії довкілля, соціуму й економіки. Усвідомлення суспільством того факту, що активна економічна діяльність зумовлює навантаження на природне середовище, стало поштовхом до наукових пошуків найбільш ефективних методів та інструментів зменшення даного негативного впливу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню теоретичних та практичних аспектів екологічного оподаткування присвячені праці багатьох зарубіжних і вітчизняних науковців: А. Пігу, У. Баумоля, П. Екінса, Х. Девені, М. Паркеса, В. Джагера, О.О. Веклича, О. Н. Гаркушенко, Б.О. Горлицького, Б.М. Данилишина, О. Л. Кашенко, А.В. Кривенко, С. М. Козьменко, Л.Г. Мельника, В. С. Міщенко, Н. В. Пахомової, Г.М. Пишкіної, В.Я. Шевчука та ін. Однак, незважаючи на значний науковий доробок у даній сфері, питання екологічного оподаткування потребують постійного моніторингу в контексті змін, які відбуваються в бюджетному та податковому законодавстві, з метою підвищення його ролі у побудові «зеленої» економіки в Україні та задля збереження довкілля.

Постановка завдання. Метою статті є оцінка ролі екологічного оподаткування в системі інструментів «зелених» фінансів та розробка пропозицій щодо його удосконалення з метою подальшого розвитку «зеленої» економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Пильна увага світової спільноти до незадовільного стану навколишнього середовища та екологічних проблем зумовила необхідність визначення економічних механізмів та інструментів формування екологічної політики, адже збереження довкілля є важливим елементом економічної стабільності держави. Відповідно до укладених міжнародних екологічних угод, Україна стала учасником групи країн, що активно розвивають «зелену» економіку, яка дає можливість забезпечити оптимальний рівень добробуту для усіх індивідів з урахуванням екологічних обмежень. Реалізація Україною заходів на шляху до «зеленої» економіки та фінансів передбачає докорінну перебудову усіх складових фінансової системи, задля її спроможності забезпечити максимальну мобілізацію необхідних обсягів фінансових ресурсів.

Категорія «зелені фінанси» вперше була застосована Річардом Сандором у 1992 році, однак й донині не існує єдиного визначення даного поняття. Науковці по різному трактують «зелені» фінанси: як кошти, що спрямовуються на досягнення економічного росту за одночасного скорочення викидів забруднюючих речовин і парникових газів, мінімізації відходів і підвищення ефективності використання природних ресурсів [1]; як фінансові продукти і послуги, які можуть бути використані для сприяння екологічно відповідальним інвестиціям і стимулювання низьковуглецевих технологій, проєктів, галузей і підприємств [2]; як політичні та інституційні механізми для залучення приватних капіталовкладень в «зелені» галузі промисловості, включаючи кредитування, фонди прямих інвестицій, облігації, акції та страхування [3]; як форми інвестицій або кредитування, які враховують вплив на навколишнє середовище і підвищують екологічну стійкість економіки [4, с.12]. На нашу думку, найбільш вдалим є визначення терміну «зелені фінанси», сформульоване М.Карліним, який трактує його як фінансові відносини, суб'єкти та фінансові заходи, що забезпечують умови сталого розвитку і виступають важливим елементом фінансово-економічного регулювання природокористування на всіх рівнях[5, с.151]. Отож, дефініція «зелені фінанси» охоплює широкий діапазон фінансових відносин, інструментів та засобів, призначених для екологічно орієнтованих технологій, проєктів, видів діяльності чи підприємств різних форм власності.

Традиційними джерелами фінансування природоохоронних заходів є кошти державного та місцевих бюджетів, екологічних і страхових фондів усіх рівнів, власні кошти підприємств, установ та організацій, кошти міжнародних фінансових організацій тощо. Однак впродовж останнього десятиліття в розвинених країнах значно розширився перелік джерел «зеленого» фінансування, до яких належать нині екологічні кредити, екологічні облигації, інвестиційні трасти «зеленої» інфраструктури тощо. Найперспективнішим інструментом фінансування розвитку низьковуглецевих технологій, а також проектів зі зниження кліматичних ризиків в економіці є екологічні облигації (“green bond”). Дані боргові інструменти використовуються для залучення коштів на проекти розвитку відновлювальної енергетики, енергоефективності та екологічно чистого транспорту. Однак, відсутність розвинутого фондового ринку та низький суверенний рейтинг України суттєво стримують застосування даного інструменту у вітчизняній практиці. Тому дієвим підґрунтям енергонезалежності України є поживлення вітчизняного фінансового сектору та зосередження уваги на кредитуванні проектів зеленої енергетики. Нині Україна розширює співпрацю з міжнародними фінансовими інституціями групи Світового Банку (IFC, EBRD, EIB, World Bank), американською Корпорацією закордонних приватних інвестицій (OPIC) та Китайським Банком розвитку (CDB) у сфері реалізації зелених проектів. В Україні також реалізуються 62 проекти та програми міжнародної технічної допомоги у галузі енергоефективності та зеленої енергетики. Для енергомодернізації вже існуючих та створення нових об’єктів зеленої енергетики, міжнародні інституції на конкурсній основі надають Україні гранти. Проте, низький рівень знань та навичок громад щодо складання заявок на отримання грантів перешкоджає їх залученню та реалізації на всій території країни [6].

Незважаючи на різноманіття джерел фінансування, вагомим інструментом протидії негативним змінам довкілля у більшості розвинених країн світу залишаються екологічні податки. Активний розвиток екологічного оподаткування розпочався наприкінці ХХ ст., коли перед суспільством постали виклики, пов’язані із загостренням глобальних екологічних проблем: поширенням забруднення навколишнього природного середовища та значним його впливом на здоров’я населення, стан екосистеми, виробничий потенціал та зміну клімату.

Вперше ідея екологічного оподаткування була висвітлена у працях А. К. Пігу, який запропонував впливати на поведінку суб’єктів, причетних до забруднення навколишнього середовища шляхом запровадження відповідних податків, а також стимулюванням природоохоронної діяльності через дотації [7, с.384].

Сучасна економічна теорія у межах парадигми екологічного оподаткування виділяє три основних підходи: теорію «подвійних дивідендів» («the double dividend»), гіпотезу Портера (Porter’s hypothesis) та «Зелений парадокс» (Green Paradox).

Теорія «подвійних дивідендів» передбачає використання екологічно чистих видів транспорту та безвідходних технологій, що дозволяє отримати подвійний ефект: чисте довкілля та відсутність витрат на його очищення.

Згідно гіпотези Портера за допомогою екологічного оподаткування держава може стимулювати інноваційний розвиток економіки.

Теорія «Зелений парадокс» стверджує, що прагнення до зменшення використання викопних видів палива у майбутньому, шляхом підвищення екологічних податків, спричиняє більше забруднення довкілля та глобальне потепління через викиди парникових газів у короткостроковому періоді [8, с. 97]. На жаль, в Україні сучасна практика екологічного оподаткування характеризується низьким ефектом, що є наслідком епізодичного застосування вище зазначених теорій. Проте в розвинених країнах вона є досить результативною. Зокрема, в країнах ЄС засобом реалізації екологічних цілей є саме економічні важелі (включаючи податкову політику). Окремі країни Європейського Співтовариства застосовують політику «податкового покарання» або – інвестування екологічних проектів. Найбільш дієвою є система екологічного оподаткування Прибалтійських країн, основою якої є підвищення ефективності та захист природних ресурсів.

Нині в світі налічується близько 500 різновидів екологічних податків, мета запровадження та загальна ефективність яких значно відрізняються у різних країнах. Країни-члени Європейського Співтовариства, Організації економічного співтовариства та розвитку і Міжнародного енергетичного агентства до екологічних відносять податки, базою оподаткування яких є фізична одиниця або її еквівалент (умовна одиниця), що зумовлює доведення навантаження на навколишнє природне середовище [9, с. 13.]. Загальноприйнятою класифікацією, яка використовується в ЄС, ОЕСР та МЕА є розподіл екологічних податків за видом об’єкта оподаткування на такі групи: податки на енергію (ET – Energy Tax), транспортні податки (TT – Transport Tax), податки на забруднення (PT – Pollution Tax) та ресурси (RT – Resource Tax). Найбільш поширеними в країнах Європи є транспортні та енергетичні податки. Так, енергетичні податки складають 72 % від загальної величини екологічних податків у ЄС, а транспортні податки – 23 %. [10].

Податки на енергію об’єднують: акцизні податки на енергоресурси (бензин, дизельне паливо, рідкі палива, природний газ, вугілля та електроенергія); податки на викиди CO₂, які в більшості країн є непрямими і встановлюються у вигляді надбавки до енергетичних податків; податки на потенційно екологічно небезпечні виробництва. Податки на енергію мають короткостроковий та довгостроковий ефекти, тобто зменшують енергоспоживання та впливають на поведінку економічних агентів на ринку автомобілів (надання переваги менш енергоємному транспорту; зменшення тривалості приватних поїздок тощо).

Інструментом зниження викидів забруднюючих речовин в атмосферу є також транспортні податки, хоча вони менш ефективні, ніж податки на енергію. До них належать: податки, пов’язані з володінням і використанням автотранспорту та інших транспортних засобів; податки на транспортні послуги, які

відповідають загальному визначенню екологічних податків; податки, що сплачуються одноразово, пов'язані з імпортом або продажем транспортних засобів; періодичні податки. Даний різновид екологічного оподаткування стимулює оновлення автопарку, заміщення транспортних засобів на більш енергоефективні та споживання альтернативних енергоресурсів через використання таких інструментів, як рівень податкового навантаження і диференціація податкових ставок за віком та екологічними характеристиками транспортного засобу. Ефективність зазначеного інструменту екологічного оподаткування значно підвищують податкові пільги для придбання автомобілів, які споживають альтернативні енергоресурси та пільги на переобладнання транспортних засобів для споживання екологічно чистих видів палива.

Податки на забруднення – це податки на викиди забруднюючих речовин у повітря, скиди забруднюючих речовин у водні об'єкти, шумовий вплив, платежі за діяльність, пов'язану з управлінням твердими відходами. Ця група податків належить до традиційних податків Пігу.

Платежі, пов'язані з видобутком або використанням природних ресурсів є ресурсними податками. Склад об'єктів оподаткування екологічних податків цієї групи є обмеженим, адже нині вплив діяльності з видобутку природних ресурсів на навколишнє природне середовище є недоведеним. До цієї групи відносять також плату за ліцензії на полювання, риболовлю тощо, оскільки ці види діяльності виснажують природні ресурси.

Загалом, метою екологічного оподаткування є зниження обсягів викидів у навколишнє середовище та забезпечення мобілізації коштів до бюджетів різних рівнів і їх спрямування на охорону довкілля та раціональне використання природних ресурсів. Економічною наукою доведено, що стимулом для зменшення забруднення навколишнього природного середовища є оптимальний рівень екологічного оподаткування. Ставка екологічного податку вважається оптимальною, якщо економічним агентам вигідніше використовувати нові технології для зниження рівня забруднення, аніж сплачувати екологічний податок. Поряд з цим, надто високі ставки екологічних податків можуть спричинити до ухилення від їх сплати або – до припинення економічної діяльності.

Європейські країни здебільшого акцентують увагу на оподаткуванні енергоносіїв і саме це забезпечує їм високу результативність екологічного оподаткування. В Україні ж впродовж багатьох років робиться акцент на контроль за рівнем забруднення довкілля, тому її система екологічного оподаткування характеризується низьким ефектом. Основним бюджетним джерелом фінансування охорони довкілля нині в Україні є екологічний податок, хоча впродовж її новітньої історії механізм екологічного оподаткування зазнав значних змін. Згідно Закону УРСР «Про систему оподаткування» (жовтень 1991 р.) [11] екологічний податок вважався компенсацією за шкоду, завдану навколишньому природному середовищу. У лютому 1994 року його було замінено платою за забруднення довкілля, а в березні 1997 року (на підставі змін до Закону України «Про систему оподаткування») було перейменовано на збір за забруднення навколишнього середовища. Податковим кодексом України (січень 2011 р.) [12] було повернуто екологічний податок та визначено усі аспекти механізму екологічного оподаткування в країні [13].

Відповідно до діючого вітчизняного законодавства кошти від справляння екологічних податків повинні спрямовуватися для реалізації екологічних проектів. Проте, хронічна дефіцитність бюджетів усіх рівнів та наявність багатьох соціально гострих проблем у суспільстві призвели до використання надходжень від даних платежів на інші цілі, що значно знизило можливості фінансування державою природоохоронних заходів. Таким чином, екологічний податок в Україні фактично повністю втратив своє цільове призначення та виконував переважно фіскальну функцію.

Надходження від екологічного податку та платежів за користування природними ресурсами в Україні у десятки разів нижчі аналогічних показників ЄС. Зокрема, в Данії ставка екологічного податку на викиди SO₂ становить 1460 євро/т, а в Україні ставка на викиди ще більш небезпечної сполуки сірки (SO₃) складає лише близько 70 євро/т [14]. Про мізерність частки екологічного податку в доходній частині бюджетів України засвідчує той факт, що його загальні надходження у 14 разів менші від суми податків, які сплатили лише чотири найбільші виробники тютюнових виробів.

Отож, в Україні донині не вибудовано ефективної моделі екологічного оподаткування, що пояснюється перманентними змінами механізму та пропорцій розподілу надходжень від екологічних податків між державним та місцевими бюджетами. Впродовж 2015-2017 рр. до загального фонду державного бюджету спрямовувалося 20% екологічного податку, до обласного – 55%, а до бюджетів місцевого самоврядування – 25%. У 2018 і 2019 роках пропорція розподілу екологічного податку зазнала істотних змін у напрямі централізації фінансових ресурсів: частка, яка спрямовувалася до державного бюджету зросла до 45%, міського – залишилася незмінною, а в розпорядження обласних бюджетів потрапляє лише 30%. З 1 січня 2019 року у механізмі екологічного оподаткування в Україні відбулися досить суттєві зміни: ставка екологічного податку на викиди двоокису вуглецю стаціонарними джерелами зросла більш, ніж в 24 рази (з 0,41грн./т до 10 грн./т) [15]. Однак це ще не стало стимулом для забруднювачів до впровадження екологічно чистих технологій, оскільки ставка екологічного податку є значно нижчою від їх вартості.

Висновки. Екологічні податки в сучасному світі стають важливим економічним інструментом екологічного регулювання, який розвинуті країни використовують для заохочення населення, підприємств та організацій до скорочення утворюваних ними обсягів забруднення, раціонального використання природних ресурсів та акумуляції коштів у вигляді податкових надходжень на фінансування програм з поліпшення стану довкілля. В Україні ж для створення надійного джерела фінансування природоохоронної діяльності та стимулювання впровадження у виробництво ресурсозберігаючих та екологічно чистих технологій, необхідно удосконалити діючу систему екологічного оподаткування шляхом запровадження:

- пільгового оподаткування для підприємств, які зменшують обсяги викидів, скидів та розміщення відходів;
 - переорієнтації екологічного регулювання з контролю за рівнем забруднення довкілля на оподаткування енергоносіїв;
 - оподаткування екологонебезпечної продукції, яка завдає шкоди довкіллю (наприклад, пакувальні матеріали, добрива, електричне та електронне обладнання тощо);
 - оподаткування шкідливого впливу фізичних та біологічних факторів на навколишнє природне середовище та людину (шум, вібрація, електромагнітне випромінювання);
 - штрафів за екологічні правопорушення;
 - поступового наближення ставок екологічних податків в Україні до європейських, що відповідатиме вимогам Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (зокрема, щонайменше у 50–60 разів підвищити ставки податку на викиди CO₂);
 - зміни структури екологічних податків у країні на користь енергетичних і транспортних екологічних податків, де частка перших становитиме до 50% усіх надходжень від екологічних податків, а частка других – до 20%;
 - закріплення у Бюджетному кодексі України вимоги цільового використання надходжень від екологічних податків виключно на екологічні цілі.
- Вважаємо, що практична реалізація запропонованих заходів прискорить побудову «зеленої» економіки в Україні та дозволить зберегти довкілля для майбутніх поколінь.

Список літератури:

1. Офіційний сайт ЮНЕП. URL: http://www.oecd-ilibrary.org/environment/green-finance-andinvestment_24090344.
2. Green Finance for Developing Countries. Needs, Concerns and Innovations // United Nations Environment Programme. 2016.
3. Finance Incentives in China, PWC. URL: http://www.pwchkcom/home/eng/green_finance.
4. Худякова Л. С. Международное сотрудничество в развитии «зеленого» финансирования. *Деньги и кредит*. 2017. № 7. С. 10–18.
5. Карлін М. Проблеми й перспективи використання «зелених» фінансів територіальними громадами: світовий досвід та Україна. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2018. № 1 (13). С.148-156.
6. Питання, порушені місцевими органами влади під час проведення виїзних нарад та круглих столів в областях України. URL: <https://www.minfin.gov.ua/news/view/pitannja-porusheni-miscevimi-organami-vladi-pid-chas-provedennja-viiznih-narad-ta-kruglih-stoliv-v-oblastjah-ukraini?category=bjudzhet>.
7. Пигу А. Экономическая теория благосостояния / А. Пигу; пер. с англ. Москва: Прогресс, 1985. Т. 1. 512 с.
8. Carbon taxation and fiscal consolidation: the potential of carbon pricing to reduce Europe's fiscal deficits // Vivid economics. May, 2012. 161 p.
9. Environmental taxes and green tax reform / OECD. Paris : OECD, 1997. 57 p.
10. Paul Ekins. Theory and Practice of Environmental Taxation. URL: <http://www.greentaxreport.co.uk/read-chaptersonline/11-theory-and-practice-of-environmental-taxation?showall=1>
11. Закон Української РСР «Про систему оподаткування». URL: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1251-12/ed19920313>.
12. Податковий кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
13. Канонішена-Коваленко К. Екологічний податок від А до Я. URL: http://osf.org.ua/data/blog_dwnl/Ecology_Tax_from_A_to_Z.pdf
14. Гаркушенко О. М. Екологічне оподаткування: необхідність або податковий і політичний тиск. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2016_11_8.
15. Екологічний податок–2019 в Україні: «гарячі» зміни як крок до європейської моделі розвитку чи елемент посилення тиску на бізнес? URL: <http://ecolog-ua.com/articles/ekologichnyy-podatok-2019-v-ukrayini-garyachi-zminy-yak-krok-do-yevropeyskoyi-modeli>

References.

1. Official site of UNEP, [Online], available at: http://www.oecd-ilibrary.org/environment/green-finance-andinvestment_24090344.
2. Green Finance for Developing Countries. Needs, Concerns and Innovations // United Nations Environment Programme. 2016.
3. Finance Incentives in China, PWC, [Online], available at: http://www.pwchkcom/home/eng/green_finance.
4. Hudjakova, L. S. (2017), "International cooperation in the development of "green" finance", *Den'gi i kredit*, vol. 7, pp. 10–18.
5. Karlin, M. (2018), "Problems and prospects of using "green" finances by territorial communities: world experience and Ukraine", *Ekonomichniy chasopys Shkhidnoevropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky*, vol. 1 (13), pp.148-156.

6. Ministry of Finance of Ukraine, "Issues raised by local authorities during field meetings and round tables in the regions of Ukraine", available at: <https://www.minfin.gov.ua/news/view/pitannja-porusheni-miscevimi-organami-vladi-pid-chas-provedennja-viiznih-narad-ta-kruglih-stoliv-v-oblastjah-ukraini?category=bjudzhet>.
7. Pigu, A. (1985), *Jekonomicheskaja teorija blagosostojanija* [Economic theory of welfare], vol. 1, Progress, Moscow, Russia, P. 512.
8. Carbon taxation and fiscal consolidation: the potential of carbon pricing to reduce Europes fiscal deficits // Vivid economics. May, 2012. 161 p.
9. Environmental taxes and green tax reform / OECD. Paris : OECD, 1997. 57 p.
10. Paul Ekins. Theory and Practice of Environmental Taxation,. [Online], available at: <http://www.greentaxreport.co.uk/read-chapteronline/11-theory-and-practice-of-environmental-taxation?showall=1>
11. The Verkhovna Rada of Ukraine, Law of the Ukrainian SSR "On the Taxation System", available at: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1251-12/ed19920313>.
12. The Verkhovna Rada of Ukraine, The Law of Ukraine "Tax Code of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
13. Kanonishena-Kovalenko, K. (2017), *Ekolohichni podatok vid A do Ya* [Environmental tax from A to Ya], available at: http://osf.org.ua/data/blog_dwnl/Ecology_Tax_from_A_to_Z.pdf
14. Harkushenko, O. M. (2016), "Environmental taxation: necessity or tax and political pressure", [Online], available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2016_11_8.
15. Ecobusiness, "Environmental tax-2019 in Ukraine: "hot" changes as a step towards a European model of development or an element of increasing pressure on business?", [Online], available at: <http://ecolog-ua.com/articles/ekologichnyy-podatok-2019-v-ukrayini-garyachi-zminy-yak-krok-do-yevropeyskoyi-modeli>

Стаття надійшла до редакції 18.12.2020 р.